

Var Kosovokrigen

Varför valde inte västmakterna någon av de möjliga vägarna till en fredlig lösning av konflikten i Kosovo? frågar sig Gunnar Jervas, forskare på FOA, Forsvarets forskningsanstalt.

UTVECKLINGEN PÅ BALKAN kan knappast förstås utan en viss historisk bakgrundskunskap. Till den hör att ett slaviskt folk på 600-talet invandrade till Kosovo. Detta folk skapade staten Serbien som utvecklades till en regional stormakt. Kosovo uppfattas som det serbiska urlandet, vilket styrks av många bevarade kyrkor, kloster och andra minnesmärken.

Från albansk sida menar man sig ha bott i Kosovo minst lika länge som serberna. Albanerna säger sig härstamma från illyriska folk som bodde i nordöstra delen av Balkan redan under antiken. I vilken utsträckning albanernas förfäder fanns i Kosovo när slaverna anlände dit är svårt att veta, bland annat beroende på att albanerna inte har efterlämnat lika tydliga minnesmärken.

Den viktigaste historiska referenspunkten för serber är slaget vid Trastfältet år 1389, där en serbisk här efter hårda strider besegrades av turkarna. Därefter dominerade det osmanska riket stora delar av Balkan i århundraden. 1918 skapades kungadömet Jugoslavien, som efter tysk ockupation under Andra världskriget förvandlades till en federationell folkrepublik under ledning av gerillaledaren Tito (1945).

FÖRST FÖRSÖKTE BELGRAD hantera den kosovoalbanska folkgruppens ambitioner främst genom repression. Mot slutet av 1960-talet mildrades emellertid förtrycket, vilket ledde till stegade albanska krav, ackompanjerade av våldsamma demonstrationer. Den gången försökte president Tito pacificera konflikten genom att införa ett långtgående självstyre (1974). Albanskan fick i praktiken ställning som första språk. Ett stort universitet byggdes upp och Kosovo började få drag av självständig stat, med albanska dominans.

Många serber började nu känna sig förfördelade och flyttade till Serbien eller Västeuropa, med påföljd att den albanska dominansen i Kosovo ökade än mer. Den andra, mer långsiktigt verkande faktorn i befolkningsförskjutningen var albanernas högre natalitet. Mot slutet av 1980-talet hade läget blivit sådant att Kosovoproblemet engagerade stora delar av befolkningen också i Serbien. Detta gjorde det möjligt för Milosevic att gripa makten, avsätta ledarna i Kosovo och upphäva provinsens långtgående självstyre (1990).

Albanerna reagerade genom att anta en egen grundlag (1990), förklara sig självständiga (1991) och utse Ibrahim Rugova till president (1992). Vidare började de bygga upp ett parallellt samhälle med en

Freder är nära. Barnen i Cegranelläget gläds sig över att snart få återvända till Kosovo.

Ibrahim Rugova, "Kosovos Gandhi".

egen ekonomi. Rugova stod för icke-våldspolitik och har kallats Kosovos Gandhi. Han och hans anhängare vägrade systematiskt att delta i jugoslaviska val som av allt att döma skulle ha lett till albansk majoritet i Kosovos parlament och i praktiskt taget alla provinsens kommuner. Sannolikt skulle ett albanskt valdeltagande även ha lett till att president Milosevic förlorat den politiska makten i Jugoslavien.

HADDE PRESIDENT RUGOVA velat det torde han på demokratisk väg ha kunnat uppnå ungefär samma resultat som Nato och EU har sagt sig eftersträva, det vill säga ett mångetniskt Kosovo med omfattande självstyre inom Jugoslaviens ram. Mekanismen kunde ha sett ut ungefär så här: Milosevic förlorar ett val och en demokratisk regering tillträder. Rugova kräver, efter omröstning inom den albanska samfälligheten (bortåt 90 procent av befolkningen), att ett omfattande albanskt självstyre ska införas i Kosovo. Självklart skulle det te sig utomordentligt svårt för en demokratisk regim i Belgrad att motsätta sig ett sådant krav, särskilt som regeringen måste räkna med att ett väpnat uppror annars kunde inledas. En med Rugova konkurrerande fraktion som ville ta till våld fanns ju redan då.

Det förefaller med andra ord ha funnits en demokratisk väg till lösning av Kosovokonflikten som låg helt i linje med EU:s och Natos uttalade ambitioner. Desto egendomligare ter det sig att dessa organisationer inte verkar ha ansträngt sig över hövan för att förmå albanerna att vandra den vägen.

Den demokratiska vägen tycks för övrigt ha haft ytterligare en fil. Som bekant förekom under rätt lång tid mycket omfattande demonstrationer i Serbien, ledda av tre ledare med demokratiska ambitioner. Först måste de få bort president Milosevic från makten. Så vitt bekant erhöll denna massrörelse inte särskilt mycket stöd av vare sig EU eller Nato – i varje fall inte om man jämför med de resurser som satsades i Polen för att underminera Jaruzelski-regimen och hjälpa Solidaritet. Hade västmakterna hjälpt sagda trojka till makten i Jugoslavien ter det sig troligt att Kosovokonflikten kunde ha lösts på motsvarande sätt som i föregående fall.

MEN MILOSEVIC SATT kvar, och missnöjet tilltog bland kosovoalbanerna. Serbiska myndigheter oroades sig för att det fredliga motståndet skulle övergå i väpnat uppror och försökte därför lägga beslag på illegala vapen ute i byarna. Härvid gjorde serberna sig skyldiga till allvarliga övergrepp, även om det under några år mest rörde sig om skymfande behandling. Antalet albaner som förlorade livet till följd av serbiska aktioner var fram till 1998 förvånansvärt lågt – siffran 75 döda under perioden 1990–1997 har nämnts av Balkanexpertisen.

När Daytonavtalet (1995) inte alls tog upp hur Kosovokonflikten skulle hanteras började uppfattningen att provinsens frigörelse endast kunde uppnås genom väpnad kamp vinna gehör bland allt fler albaner. Kosovos befrielsearmé, UÇK, stärkte successivt sin ställning på president Rugovas bekostnad i takt med att gerillan trappade upp sina aktioner mot företrädare för den så kallade ockupationsmakten.

Belgrad tvekade länge innan man började ta i med hårdhandskarna mot UÇK. Först när gerillan hade lagt under sig betydande landområden, tagit kontroll över viktiga vägförbindelser och så vidare tillförde serberna förstärkningar och trappade upp sina motattacker. Detta ledde till att många civila drabbades, särskilt när UÇK bet sig fast i byar och städer som sedan attackerades av de serbiska styrkorna. Uppgifterna om förluster är osäkra, cirka två tusen döda har nämnts.

Den utveckling medförde att Nato, med USA i spetsen, under hösten 1998 hotade att ingripa militärt om serberna inte drog tillbaka huvuddelen av sina militära förband och specialpolis från Kosovo. Hotet ledde för en tid till avsett resultat – serberna drog sig ur. Så snart UÇK såg att styrkeförhållandena hade ändrats till dess fördel påbörjade gerillan en ny offensiv och intog stora delar av Kosovo. Detta fick till följd att serbiska styrkor angrep gerillan än en gång. Återigen blev priset att en hel del civila drabbades.

PRESIDENT MILOSEVIC FÖREFALLER ha kunnat tänka sig en förhandlingslösning när han hösten 1998 drog tillbaka sina styrkor från Kosovo, i annat fall skulle han knappast ha agerat som han gjorde. Kan ske hoppades han att Nato skulle hindra UÇK från att smugla in nya vapen och fylla på sina förråd. Inflödet fortsatte dock. Hade detta inte skett kunde det ha skapats ett dödläge mellan gerillan och lokala serbiska styrkor, vilket skulle ha varit gynnsamt för en förhandlingslösning i linje med västmakternas uttalade ambitioner: ett mångetniskt Kosovo med omfattande självstyre inom Jugoslaviens ram.

Utvecklingen följdes av förhandlingar i Rambouillet, där Natos taktik tycks ha varit att lägga ett förslag som var så pass fördelaktigt för kosovoalbanerna att de snabbt skulle säga ja. Därefter trodde man att serberna också skulle skriva på – alternativet var ju att bli attackerad av världens starkaste militärallians. Till mångas förvåning vägrade albanerna att underteckna avtalet. En viktig anledning var att det inte utlovades någon folkomröstning om Kosovos slutliga ställning.

När kontrahenterna möttes till nya förhandlingar i Paris innehöll avtalsförslaget en precis formulering om att provinsens slutliga status skulle avgöras av ett antal faktorer, däribland folkviljan. Därmed lät albanerna sig nöja och skrev på, vilket serberna inte gjorde. De ansåg att några verkliga förhandlingar inte hade ägt rum, utan att Belgrad hade förlagts ett ultimatum med formuleringar som ingen självständig stat kan acceptera. Särskilt vände sig